

THE LAWS OF ESHNUNNA

ემუნუნას კანონები

CHAREKISHVILI NINO

Professor, Georgian Institute of Public Affairs (GIPA)

Gorgasali street #101, Tbilisi, Georgia

ORCID: 0000-0002-9568-2926

n.charekishvili@gipa.ge

Abstract: The article contains the Georgian translation and comments of so-called "Laws of Eshnuna". Unlike other monuments of Mesopotamian law, this text took its name from the city where it was composed, this was the city of Eshnunna (lit. Tell Asmar), which was located north of Ur, on the banks of the Tigris tributary River - Diyala, and became politically important after the fall of the Third Dynasty of Ur.

The Eshnuna law code was compiled in the Akkadian language. The laws include provisions dealing with a variety of situations, including tenant liability, agricultural matters, theft, liens, deposits and loans, debt, family rights, property and sexual offenses, foster care, and care of dependent class children. Bodily injuries, runaway servants, bulls, vicious dogs, collapse of walls, etc. In some laws, the price of various goods is fixed in silver or grain.

Various types of crimes can be found in Eshnuna laws: theft and related crimes, sexual crimes, bodily harm, bull injury, etc. Most of these crimes were punishable by monetary fines (amounts of silver), but some serious crimes, such as theft, murder, and sexual offenses, were punishable by death.

Keywords: Assyriology; Mesopotamia; Akkadian language; Eshnunna; Laws.

ნინო ჩარეკიშვილი

საქართველოს საზოგადოებრივ საქმეთა ინსტიტუტი (GIPA) პროფესორი,
დოქტორი, მის.: გორგასალის ქუჩა #101, თბილისი, საქართველო

ORCID: 0000-0002-9568-2926

n.charekishvili@gipa.ge

აბსტრაქტი: სტატიაში მოცემულია ე.წ. „ემუნუნას კანონების“ ქართული თარგმანი და კომენტარები. მესოპოტამიური სამართლის სხვა ძეგლებისგან განსხვავებით, ამ ტექსტმა მიიღო სახელი იმ ქალაქის მიხედვით, სადაც იგი შეიქმნა, ეს იყო ქალაქი ემუნუნა (თან. თელ ასმარი), რომელიც მდებარეობდა ურის ჩრდილოეთით, ტიგროსის შენაკად მდინარე დიალას ნაპირზე და პოლიტიკურად მნიშვნელოვანი გახდა ურის მესამე დინასტიის დაცემის შემდეგ.

ემუნუნას სამართლის კოდექსი შედგენილია აქადურ ენაზე. კანონები მოიცავს დებულებებს, რომლებიც ეხება სხვადასხვა სიტუაციებს, მათ შორის მოიჯარეების

პასუხისმგებლობას, სასოფლო-სამეურნეო საკითხებს, ქურდობას, გირავნობას, დეპოზიტებსა და სესხებს, ვალს, ოჯახურ უფლებებს, ქონებრივ და სექსუალურ სამართალდარღვევებს, მინდობით აღზრდას და ზრუნვას დამოკიდებული კლასის შვილებზე. სხეულის დაზიანებებს, გაქცეულ მსახურებს, ხარებს, ავ ძაღლებს, კედლების ჩამონგრევას და სხვ. ზოგიერთ კანონში სხვადასხვა საქონლის ფასი განსაზღვრულია ვერცხლით ან მარცვლეულით.

ემუნას კანონებში გვხვდება სხვადასხვა სახის დანაშაულები: ქურდობა და მასთან დაკავშირებული დანაშაულები, სექსუალური დანაშაულები, სხეულის დაზიანებები, ხარით გამოწვეული დაზიანება და ა.შ. ამ დანაშაულთა უმრავლესობა ისჯებოდა ფულადი ჯარიმებით (ვერცხლის ოდენობით), მაგრამ ზოგიერთი სერიოზული დანაშაული, როგორცაა ქურდობა, მკვლელობა და სექსუალური დანაშაული, ისჯებოდა სიკვდილით.

საძიებო სიტყვები: ასირიოლოგია; მესოპოტამია; აქადური ენა; ემუნა; კანონები.

შესავალი: 1945 და 1947 წლებში თელ აბუ ჰარმალში (ბაღდადი, ერაყი) აღმოაჩინეს ე.წ. „ემუნას კანონები“, რომელიც ჩაწერილია ორ ლურსმულ - A და B - ფირფიტაზე. 1980-იანი წლების დასაწყისში, თელ ჰადადში, ჰამრინის აუზში ჩატარებული სამაშველო ოპერაციების დროს მესამე C ფირფიტაც აღმოაჩინეს. A და B ფირფიტები უნდა იყოს უფრო ადრეული ორიგინალის ორი ასლი. ორივე ფირფიტა შესაძლოა იყოს იმ პერიოდის სკოლის მოსწავლეების გადაწერილი. სავარაუდოდ მოსწავლეებმა კარგად ვერ შეასრულეს დავალება და უძველესი კანონების დედნიდან/ნიმუშიდან ტექსტები მთელი სიზუსტით ვერ გადაწერეს.¹ კანონების ეს კრებული არ არის რეალური სისტემური კოდექსი, შემორჩენილია მისი 60-მდე მონაკვეთი. პირველად ის 1948 წელს ისინი იელის უნივერსიტეტის პროფესორმა ალბრეხტ გოტცემ თარგმნა და გამოსცა. რომელსაც მოჰყვა შემდეგ წლებში სხვა თარგმანებიც.

ძირითადი კლასი, რომელსაც ეხება კანონები, მეთემე - თავისუფალი ადამიანია (*awīlu*), რომელიც მოიცავს ორივე სქესს - როგორც კაცებს, ასევე ქალებს (*mār awīli*, *mārat awīli*): ასევე მითითებულია ცოლი (*aššatu*) და შვილი (*maru*). კანონები ასევე ეხება მეორეხარისხოვან კლასს - გლეხებს (*muškēnu*), თავისუფალ მეთემეთა და სასახლის მსახურებს (*wardu* - მსახური/ყმა და *amtu* - მხევალი). მოხსენიებულია ასევე ადამიანთა სამი კატეგორიაც, რომელთა ზუსტი სტატუსი გაურკვეველია, მაგრამ ისინი იკავებენ ადგილს ჩვეულებრივი სოციალური წესრიგის მიღმა: *ubāru* (უცნობი, უცხო), *naptaru* (ნაცნობი, ახლობელი, მეგობარი, სტუმარი) და *mudū* (მცოდნე, სწავლული). განსაკუთრებული ყურადღება ექცევა ვაჭარს ან კრედიტორს (*tamkāru*) და დიასახლისი/მეპატრონე (*sābītu*).

ტექსტის თარგმანი შესავალი

(A i 1-7)

¹ Липин, 1954.

[...] ოცდამეერთე დღეს [...] ღვთაებების ენლილისა და ნინაზუს², [...]³. ქალაქ ეშუნას⁴ მეფობა [და შევიდა] მამის სახლში, ქალაქები ცუფურ-შამამი⁵ და [...] მდინარე ტიგროსის გადაღმა. [...] ერთი წლის მანძილზე ძლიერი იარაღით დაიპყრო.

კანონები

1. (A i 8-17) 1 გური⁶ მარცვალი (ღირს) 1 შიკლი⁷ ვერცხლი. 3 ქა⁸ საუკეთესო ზეთი - 1 შიკლი ვერცხლი. 1 სუთ⁹ და 2 სილა¹⁰ (მცენარეული) ზეთი¹¹ - 1 შიკლი ვერცხლი. 1 სუთ და 5 სილა

² ⁴Ninazu - ნინაზუ იყო შუმერული წარმოშობის ქვესენელის ღვთაება. ის ასევე ასოცირდებოდა გველებთან და მცენარეულობასთან და დროთა განმავლობაში შეიძინა მეომარი ღვთაების ხასიათი. ის ხშირად ასოცირდებოდა ერემქიგალთან, როგორც ვაჟი, ქმარი, ან უბრალოდ როგორც ღვთაება, რომელიც მიეკუთვნებოდა იმავე კატეგორიის ქვესენელის ღმერთებს. მისი თავდაპირველი საკულტო ცენტრები იყო ქ. ენეგი და ქ. ეშუნა, თუმცა მოგვიანებით ქალაქში იგი თანდათან შეცვალა ღვთაებამ თიშფაქმა. მისი კულტი ძველი ბაბილონის პერიოდის შემდეგ დაეცა.

³ ამ ადგილას სავარაუდოდ უნდა ყოფილიყო იმ მმართველის სახელი, ვისაც უნდა შეექმნა კანონები. ამასთან დაკავშირებით მეცნიერთა შორის აზრთა სხვადასხვაობა არსებობს. ზოგიერთ წყაროში ეშუნას კანონები მოხსენიებულია, როგორც ბილალამას კანონები, იმის გამო, რომ სავარაუდოდ ეშუნას მმართველი ამ კანონების შემქნელიც იყო, მაგრამ გოტცე (Gotze, 1951-1952) ამტკიცებდა, რომ ფირფიტა B შეიქმნა დადუმას მეფობის დროს, როტიც (Roth, 1997) იზიარებს გოტცეს მოსაზრებას და დაზიანებულ ადგილს, სადაც სავარაუდოდ მმართველის და კანონმდებლის სახელი უნდა ყოფილიყო აღადგენს შემდეგნაირად: ... [როდესაც დადუმას გადაეცა].

⁴ ეშუნა (თანამედროვე თელ ასმარი, დიალას პროვინციაში, ერაყი) იყო უძველესი შუმერული (და მოგვიანებით აქადური) ქალაქი და ქალაქი-სახელმწიფო ცენტრალურ მესოპოტამიაში. მიუხედავად იმისა, რომ მდებარეობდა დიალას ხეობაში, შუმერის ჩრდილო-დასავლეთით, ქალაქი მაინც ეკუთვნოდა შუმერულ კულტურულ გარემოს. ქალაქის მფარველი ღვთაება იყო ჯერ ნინაზუ (Ninazu), შემდეგ კი თიშფაქი (Tishpak), თუმცა ეშუნაში სხვა ღმერთებსაც სცემდნენ თაყვანს, მათ შორის სინს, ადადს და ინანას. მმართველთა პირადი ქალღმერთი იყო ბელეთ-შუნირი და ბელეთ-თერაბანი (Belet-Šuhur და Belet-Terraban - მესოპოტამიური ქალღმერთების წყვილი).

⁵ *Šu-up-ur-^aUTU^{k1}*

⁶ kùr, kurru(m) (=GUR) – „გური“ საზომი ერთეული, საწყაო, დაახლ.: = 250 ლ. gur - ბიბლიური kor = 300 sila (ka) ძველ აქადურ და ახალშუმერულ პერიოდებში; = 144 sila ძველ შუმერულ გირსულ/ლაგაშში; gur "kor" (a capacity measure = 30 bán = 300 sila = ca. 250 liters in Ur III and OB). Foxvog, 2010:21; sila, sil, šál = 0,842 liter. აქ: 1 გური = 300 სილა

⁷ šiqu, šiqil (=GÍN) - შიკლი (ვერცხლის), რომელიც გამოიყენება ფულად. 1 შიკლი = დაახლ. 8, 333გრ.

⁸ qu(m) (=sila) – „ლიტრი“. (ein Meßgefäß, ca. 1 Liter); Stat. abs. qa (ein Hohlmaß, etwa 1 Liter) Tischler, 2018:325; საზომი ერთეული = 1 ლიტრს. ღამბაშიძე 2017:80. ანუ 1 qa = 1 sila = 60 შიკლს

⁹ sūtum (=BÁN) - 1 სუთ = 1/30 გური = 10 სილა = 10 ლ. („სათ“ სუთის მრ.რ.); sūtum = BÁN = 10 SILA3 = 10 ლ.; საწყაო ერთეული, დაახლ. 8,4 ლ. ტატიშვილი, 2013:27. sūtu (BÁN) - ღამბაშიძე, 2017:86. ჭურჭელი; სიმძლავრის ან მოცულობის საზომი = 10 ლიტრი (sila) ურის III დინასტიის პერიოდში; = 6 ლიტრი სარგონამდელ გირსუში. აქ 3 sūt = 30 sila

¹⁰ sila, sil, šál - measure of capacity, liter = 0.842 modern liters in the Neo-Sumerian period; measuring pot (si14, 'a small pot', + lá, 'to weigh'; but cp. also, sal, 'uterus') [SILA3 archaic frequency: 57; concatenates 3 sign variants]. Halloran, 1999:32; sila (a capacity measure = 0.842 liter or ca. 9/10 quart). Foxvog, 2010:48- 1 სილა = 0.84 ლ

¹¹ šamnu (=I.GIŠ) – ზეთი; იგულისხმება მცენარეული ზეთი, რომელიც დამზადებული უნდა ყოფილიყო სეზამის (იგივე ქუნჯუთის), ზეთისხილის ან სელისგან

გადამდნარი ღორის ქონი - 1 შიკლი ვერცხლი. 4 სუთ ბიტუმი¹² - 1 შიკლი ვერცხლი. 6 მინა¹³ მატყლი - 1 შიკლი ვერცხლი. 2 გური მარილი - 1 შიკლი ვერცხლი. 1 გური კალა¹⁴ - 1 შიკლი ვერცხლი. 3 მინა სპილენძი - 1 შიკლი ვერცხლი. 2 მინა დამუშავებული სპილენძი - 1 შიკლი ვერცხლი.

2. (A i 18-20)

1 ქა (მცენარეული) ზეთი, გადახდა მარცვლით¹⁵ - 3 სუთ მარცვალია.¹⁶ 1 ქა გადამდნარი ღორის ქონი, გადახდა მარცვლით - 2 სუთ და 5 სილა მარცვალია. 1 ქა ბიტუმი, გადახდა მარცვლით - 8 ქა მარცვალია.

3. (A i 21-23)

საზიდარის¹⁷ დაქირავება ხარებითა და მეხრით¹⁸ - 1 ფან¹⁹ და 4 სუთ მარცვალია. თუკი ვერცხლია - მისი დაქირავება 1/3 შიკლია. ის მთელი დღის განმავლობაში ატარებს მას.

4. (A i 23-24)

ნავის²⁰ დაქირავება - 1 გურ ტევადობაზე 2 ქა (მარცვალი). და [...] ქა (მარცვალი) მენავის²¹ დაქირავება. ის მთელი დღის განმავლობაში ატარებს მას.

5. (A i 25-26)

თუკი მენავე დაუდევარია და ნავს ჩაძირავს²², ის აღადგენს იმდენს, რამდენიც ჩაძირა.

6. (A i 27-28)

¹² ფისოვან ნივთიერებათა (ასფალტის, გუდრონის, ნავთობის და მისთ.) საერთო სახელწოდება

¹³ mana - „მინა“ წონის საზომი ერთეული. mina = ca. 500 გრამი = 60 gín (აქადის პერიოდის მოყოლებული, 2 ma-na = 1 sila წყალი). Halloran, 1999:117; weight measure = 60 gín = 0.48 kg. Foxvog, 2010:36; მესოპოტამიაში gin - შიკლი; 1 მინა = 60 შიკლი ვერცხლს, 1 შიკლი ვერცხლი = 8,3 გრ.

¹⁴ NAGGA (= AN.NA) - კალა; შავი/მუქი ლითონი. ტატიშვილი, 2013:89

¹⁵ nishatu(m) - (იმპორტირებული საქონლის გადასახადი), „ექსტრაქტი“ (მარცვლეულის გადასახადი)

¹⁶ še'u (=ŠE) - 1. მარცვალი, ხორბალი, ქერი; 2. „მარცვალი“ საზომი (წონის) ერთეული, რომელიც = 0,047 გრ. (0,05 გრ.); „მარცვალი“ - საწყაო ერთეული = 1,66 დმ³ = 0,005 ლ.; ფართობის ერთეული = ŠE = uttatum = „მარცვალი“ = 33სმ²

¹⁷ erequ(m) (=G¹⁵MAR.GÍD.DA) - (სატვირთო) ეტლი, საზიდარი; დიდი ეტლი. (= ასტრ. დიდი დათვის თანავარსკვლავედი). ტატიშვილი 2017:84

¹⁸ redû, rādiu(m) - (ქარავნის) მეგზური, ცხოველების მწყემსი, გამრეკი, მეხრე

¹⁹ panu(m) II (a basket; a measure of capacity) [GI.GUR] 1. (a (large) basket) OA for tablets, copper etc., OB for grain, MB for tablets [GI.GUR.IM.MA ?] 2. Bab. "bushel" (a dry capacity measure) [PI] OB = 60 qû, NB = 36 qû =] 1/5 kurru 3. NB (an area measure) = 10,80 0 sq. cubits (Babylon), 10,00 0 (Uruk). Black and other., 2000:263. 1 pan = 6 sat = 60 sila; GUR = kurrum = 30 BÂN = 300 ლ.

²⁰ ġiṣmá (eleppu) - გემი, ნავი

²¹ malaḫu (=MA.LAḫ) - მენავე

²² ṭebû - ჩაძირვა

თუკი კაცმა თაღლითობით ჩაიგდო ხელში ნავი, (რომელიც) მას არ ეკუთვნის, მან 10 შიკლი ვერცხლი უნდა მიუწონოს (დაზარალებულს).

7. (A i 28-29)

მომკლის²³ დაქირავება 2 სუთ მარცვალია; თუკი ვერცხლია - მისი დაქირავება 12 მარცვალია²⁴.

8. (A i 29)

(მარცვლეულის) გამნიავებლის²⁵ დაქირავება 1 სუთ მარცვალია.

9. (A i 30-33)

მეთემემ მოსავლის აღებისთვის დაქირავებულს²⁶ 1 შიკლი ვერცხლი უნდა მისცეს; თუკი ის (დაქირავებული) არ დარჩება სამუშაოდ და არ მიუტანს მოსავალს²⁷ (დამქირავებელს), (მაშინ) უნდა მიუწონოს 10 შიკლი ვერცხლი.

9A. (A i 33-34)

ნამგლის ქირობა 5 ქა (მარცვალია) და (დამქირავებელი) ვალდებულია²⁸ დაუბრუნოს (ის) თავის პატრონს.

10. (A i 34-35)

ვირის დაქირავება 1 სუთ მარცვალია და მისი მეხრის 1 სუთ მარცვალი; ის მთელი დღე ატარებს მას.

11. (A i 36-37)

დაქირავებულის დაქირავება 1 შიკლი ვერცხლია, 1 ფან მარცვალია მისი საზრდო; ის ერთ თვეს იმუშავებს.

12. (A i 37-40)

²³ *ēṣidu(m)* - მომკელი

²⁴ *ŠE = uttatum* = „მარცვალი“ = 33სმ²

²⁵ *zārū(m)* - გამნიავებელი (თესლის, მარცვლეულის). ჰაერზე, ქარზე ზედმეტი, არასაჭირო ნაწილებისგან ათავისუფლებდნენ, ანიავებდნენ მარცვლეულს

²⁶ *agru(m)* - დაქირავებული, დაქირავებული კაცი. მრ.რ. OB *agrū*, NA, NB *agrūtu*, NB also *agarrūtu* "hireling; hired man" [LÚ.ḪUN.GÁ]

²⁷ ანუ დამქირავებელი არ ასრულებს დაკისრებულ მოვალეობას. *ri-su lâ ū-ki-il* სიტყვ.: „თავი არ ექირა“

²⁸ როთი თარგმნის როგორც „გატეხილ (ნამგლის) პირს“ (Roth, 1997:60), რაც შინაარსს გაურკვეველს ხდის. ვფიქრობ, *kazirū(m)* აქ ვალდებულება უნდა იგულისხმებოდეს, და არა დაზიანებული ნამგლის პირი

(თუკი) მეთემეს²⁹ გლეხის³⁰ მინდორში ძნებს³¹ შორის შუადღეს დაიჭერენ - 10 შიკლი ვერცხლი უნდა მიუწონოს; ძნებს შორის ღამით დაჭერილი - უნდა მოკვდეს, არ უნდა იცოცხლოს.

13. (A i 41-42, B i 4-7)

(თუკი) მეთემეს სახლში, გლეხის სახლში შუადღეს დაიჭერენ - 10 შიკლი ვერცხლი უნდა მიუწონოს; სახლში ღამით დაჭერილი - უნდა მოკვდეს, არ უნდა იცოცხლოს.

14. (B i 8-9)

მრეცხავის³² დაქირავება: 5 შიკლი ვერცხლის (ღირებულების) ერთი სამოსი - 1 შიკლი(ა) მისი დაქირავება; 10 შიკლი ვერცხლის (ღირებულების) ერთი სამოსი - 2 შიკლი(ა) მისი დაქირავება.

15. (B i 10-11)

ვაჭარმა³³ ან დიასახლისმა³⁴ არ უნდა მიიღოს მსახურის³⁵ ან მხევლის³⁶ ხელიდან ვერცხლი, მარცვლეული, მატყლი, ზეთი, (და) სხვა მრავალი (რამ).

16. (A ii 1, B i 12)

თავისუფალის წრის წევრი (კაცი), რომელსაც (ჯერ) არ მიუღია (თავისი სამკვიდრო) წილი ან მსახური, წინასწარ სესხს ვერ აიღებს³⁷.

17. (A ii 2-3, B i 13-15)

თუკი თავისუფალი წრის წევრი³⁸ (კაცი პატარძლის) გამოსასყიდს³⁹ სიმამრის⁴⁰ სახლში მიიტანს, (შემდეგ) ორიდან ერთი (საქმრო ან პატარძალი) გარდაიცვლება⁴¹, ვერცხლი დაუბრუნდება (თავდაპირველ) მფლობელს.

²⁹ awīlu - ადამიანი, პერსონა, თავისუფალი კაცი, ზრდასრული კაცი, მეთემე. სრულუფლებიანი, მესაკუთრე; მსხვილი მიწათმფლობელები, რომლებსაც აქვთ საკუთარი მეურნეობა, წარმოების საკუთარი საშუალებები, წარმოადგენენ თემის სრულუფლებიან წევრებს. არიან პრივილეგირებულნი

³⁰ muškēnu (MAŠ.GAG.EN/MAŠ.EN.GAG) - დამოკიდებული, არათავისუფალი, ღარიბი ადამიანი, გლეხი. არამესაკუთრე, არასრულუფლებიანი; ადგილობრივი მცხოვრები, რომელიც იმყოფება მეფის სამსახურში და სარგებლობს სახელმწიფო მიწის ნაკვეთით, რაც გადაეცემა მას სამსახურის პირობით

³¹ kurul(l)um - მოსავალი, ვაზის ნასხლავის შეკვრა, ძნის შეკვრა

³² aslaku - მრეცხავი, მთელავი

³³ tamkāru (tamkāru; tamkārū; DAM.GĀR) - ვაჭარი

³⁴ sābītu - დიასახლისი; (ქალი) მემამულე, მასპინძელი (Schramm, 2010:91); სასტუმროს მეპატრონე; სამიკიტნოს უფროსი, მიკიტანი; მელუდე; sābū - მამასახლისი; (კაცი) მემამულე, მასპინძელი; სასტუმროს მეპატრონე; სამიკიტნოს უფროსი, მიკიტანი; მელუდე

³⁵ wardu (LÚĪR) - მსახური, ყმა, მონა

³⁶ amtu (GEMÉ, SAG.GEMÉ) - მხევალი, მონა (ქალი)

³⁷ = ანუ ავანსი არ ექნება

³⁸ mār awīli - თავისუფალი წრის წევრი კაცი; mārat awīli - თავისუფალი წრის წევრი ქალი;

³⁹ terḫatu(m), tirḫatu(m) - მზითვევი, პატარძლის გადასახადი

⁴⁰ emu - მამამთილი, სიმამრი

⁴¹ šīmtu (šīmat/šīmti; šīmātu) - ბედი, რაც დადგენილია, განსაზღვრულია (ღვთაებათა) მიერ; ana šīmti alāku - მის ბედზე წასვლა, ანუ სიკვდილი (ლიტ.: ბედთან შეხვედრა)

18. (A ii 4-5, B i 16-18)

თუკი (თავისუფალი წრის წევრი კაცი ან ქალი) დაქორწინდება და მის სახლში შევა, (შემდეგ) ან საქმრო⁴² ან პატარძალი⁴³ გარდაიცვლება, ის არ წაიღებს (ყველაფერს) რამდენიც მოიტანა, (არამედ მხოლოდ) ზედმეტს⁴⁴ აიღებს.

18A. (A ii 6-7, B i 19-20)

1 შიკლ (ვერცხლზე) წილი⁴⁵ ემატება: 1/6⁴⁶ (შიკლი) და 6 მარცვალი (= 20%); 1 გურ (მარცვალზე) წილი ემატება 1 ფან 4 სუთ (= 33%)⁴⁷.

19. (A ii 8-9, B i 21-22)

მეთემე, რომელიც სესხს გასცემს, ადგილზე⁴⁸ ამოიღებს.

20. (A ii 10-13)

თუკი მეთემე (სესხად გასცემს) მარცვლეულს ... და შემდეგ (მსესხებელი) მარცვლეულს ვერცხლად აქცევს, (შემდეგ) მოსავლის აღებისას მან უნდა მიიღოს მარცვლეული და (დადგენილი) წილი⁴⁹ - 1 გურ (მარცვალზე) 1 ფან 4 სუთ.⁵⁰

21. (A ii 13-15)

თუკი მეთემე ვერცხლს (სესხად გასცემს) [...], მან უნდა მიიღოს ვერცხლი და (დადგენილი) წილი⁵¹ - 1 შიკლ (ვერცხლზე) 1/6 (შიკლი) და 6 მარცვალი.

22. (A ii 15-18)

თუკი მეთემე სხვა მეთემისგან არაფერს ითხოვს⁵², მაგრამ მეთემე მაინც იღებს გირავნობით ბატონის მხევალს, მაშინ მხევლის ბატონმა უნდა დაიფიცოს ღმერთზე: „არაფერი გითხოვია“; მან (მეთემემ მხევლის ბატონს) მხევლის (ღირებულების) ვერცხლი უნდა მიუწონოს.

23. (A ii 19-21)

თუკი მეთემე სხვა მეთემისგან არაფერს ითხოვს, მაგრამ ის მაინც იღებს გირავნობით მეთემის მხევალს, (შემდეგ) დააკავებს მძევლად (თავის) სახლში და გახდება მისი სიკვდილის მიზეზი, (მაშინ მან) მსახურის პატრონს ორი მსახური უნდა მისცეს.

⁴² *ahizānu* – ის, რომელიც (ქალს) თხოულობს

⁴³ *kallatu* – პატარძალი, სარძლო

⁴⁴ *watar* – გადაჭარბებული, ზედმეტი

⁴⁵ *šibtu II (MÁŠ)* – პროცენტი, წილი

⁴⁶ *igi-6-ġál* – 1/6

⁴⁷ 300 სილაზე (მარცვლეულის) პროცენტი ერიცხება 100 სილა

⁴⁸ *maškanu* – ადგილი, დასახლება

⁴⁹ დადგენილი განაკვეთი 33%

⁵⁰ ანუ 100 სილა 300 სილაზე

⁵¹ დადგენილი განაკვეთი 20%

⁵² *išū* – მოთხოვნა; ქონა, ყოლა

24. (A ii 23-25)

თუკი ის (გლეხი) მისგან (სხვა გლეხისგან) არაფერს ითხოვს, მაგრამ ის მაინც იღებს გირავნობით გლეხის ცოლს ან გლეხის შვილს, (შემდეგ) დააკავებს მძევლად (თავის) სახლში და გახდება მისი სიკვდილის მიზეზი, ეს არის სისხლის სამართლის საქმე - მოგირავნე უნდა მოკვდეს.

25. (A ii 26-28)

თუკი მეთემე მივა (პატარძლის) სათხოვნელად სიმამრის სახლში, მაგრამ სიმამრი შეურაცხყოფს(?) და თავის ქალიშვილს სხვას მიათხოვებს, ქალიშვილის მამა მის მიერ მიღებულ მზითევს⁵³ ორმაგად დააბრუნებს.

26. (A ii 29-31)

თუკი მეთემეს მოაქვს მზითევი თავისუფალი წრის წევრის ქალიშვილისთვის, მაგრამ მას სხვა (ადამიანი) მოიტაცებს მამისა და დედის თანხმობის გარეშე და გააუპატიურებს, (მაშინ) ეს არის სისხლის სამართლის საქმე და ის უნდა მოკვდეს.

27. (A ii 31-34)

თუკი მეთემე ცოლად მოიყვანს თავისუფალი წრის წევრის ქალიშვილს მამისა და დედის უკითხავად და თან მამასთან და დედასთან შეთანხმებას და კონტრაქტს არ გააფორმებს, თუნდაც ერთი წელი იცხოვროს მის სახლში - ის არაა (მისი) ცოლი.

28. (A ii 34-37. B ii 1-2)

თუკი [მეთემე დროულად] დადებს საქორწინო ხელშეკრულებას და კონტრაქტს მამასთან და დედასთან და (ქალს) ცოლად მოიყვანს, (მაშინ) ის (მისი) ცოლია. იმ დღეს, როცა მას (ცოლს) სხვა მეთემის კალთაში⁵⁴ დაიჭერენ⁵⁵ (ანუ სხვა კაცთან წაასწრებენ), ის მოკვდება, არ იცოცხლებს.

29. (A ii 38-45. B ii 3-7)

თუკი მეთემე [დაიჭირეს!] კამპანიისა და უკან დახევის დროს, ან ის ყაჩაღებმა შეიპყრეს და იცხოვრებს სხვა ქვეყანაში [...] დღე და (ამასობაში) სხვამ (კაცმა) წაართვა ცოლი და (მან მას) უშვა ვაჟი, (შემდეგ) როცა დაბრუნდება (სამშობლოში), ცოლს დაიბრუნებს.

30. (A ii 45-?. B ii 8-10)

თუკი მეთემეს (თავისი) ქალაქი და ბატონი სძულს და გაიქცევა, ხოლო (ამასობაში) სხვამ მოიყვანა (მისი) ცოლი, როცა დაბრუნდება (თავის) ცოლს ვეღარ დაიჩემებს.⁵⁶

⁵³ terḫatu - მზითევი

⁵⁴ sūnu (=ÚR) - მუხლი, კალთა

⁵⁵ ṣabātu(m) - დაჭერა, დაკავება, აღება; ხელში ჩაგდება, წასწრება, დატყვევება.

⁵⁶ ragāmu(m) - პრეტენზია; 1.რაიმეს (იდეის, ქონების და სხვ.) დაჩემება. 2.მოთხოვნა, საჩივარი, სარჩელი. ანუ მეთემე ასეთ სიტუაციაში ცოლს ვეღარ დაიბრუნებს

31. (B ii 11-12)

თუკი მეთემე სხვა მეთემის მხევალს გააუპატიურებს. მან $1/3^{57}$ მინა ვერცხლი უნდა მიუწონოს, მხევალი კი ბატონის საკუთრებაა.

32. (A iii 3-5-?. B ii 13-15)

თუკი მეთემე აძლევს თავის შვილს (მომვლელს) ძუძუს საწოვებლად და აღსაზრდელად, მაგრამ არ აძლევს საჭმელს, ზეთს, ტანსაცმელს 3 წლის მანძილზე, (მაშინ) მან უნდა მიუწონოს 10 შეკელი ვერცხლი შვილის აღზრდის ხარჯი და (მხოლოდ ამის შემდეგ) დაიბრუნებს შვილს.

33. (A iii 6-9, B ii 16-18)

თუკი მხევალი თაღლითურად მოიქცევა და შვილს თავისუფალი წრის წევრის ქალს მისცემს, როცა ის გაიზრდება, მისი ბატონი იპოვის, შეიპყრობს და წაიყვანს.

34. (A iii 9-12, B ii 19-21)

თუკი სასახლის მსახურმა (ქალმა) თავისი ვაჟიშვილი ან ქალიშვილი გლესს მისცა აღსაზრდელად, (მაშინ) ვაჟს (ან) ქალიშვილს, რომელიც მან მისცა, სასახლე წაიყვანს.

35. (A iii 12-13. B ii 22-23)

და ისიც, ვინც აიყვანა (აღზარდა) სასახლის მსახურის შვილი, უნდა აუნაზღაუროს სასახლეს მისი⁵⁸ შესაბამისი ღირებულება.

36. (A iii 14-17. B ii 24-28)

თუკი მეთემე თავის ქონებას ახლობელს⁵⁹ გადასცემს შესანახად, და სახლი არ გათხრილა⁶⁰, ზღურბლი არ გადაჭრილა, ფანჯარა არ გატეხილა და (მიუხედავად ამისა) ქონება რაც მისცა მას (შესანახად) დაიკარგა - (მაშინ) ის (ახლობელი ადამიანი) აანაზღაურებს (დაკარგულ) ქონებას.

37. (A iii 18-23, B iii 1-6)

თუკი მეთემის სახლი გამარცხეს, დაცულ ქონებასთან ერთად, რაც (მან მას) მისცა, სახლის პატრონის ნივთებიც გაქრა, (მაშინ) სახლის პატრონმა ღვთაება თიშფაქის⁶¹ კარიბჭესთან ღვთაებრივი ფიცი უნდა წარმოთქვას: „ჩემი ქონებაც გაქრა შენს ქონებასთან ერთად; მე არ

⁵⁷ $1/3$ მანა (მინა) = 20 შეკელი. ესაა მონის ან მონა ქალის საშუალო ღირებულება ბაბილონის I დინასტიის ეპოქაში

⁵⁸ მონის შვილის

⁵⁹ naptaru(m) - ნაცნობი, ახლობელი, სტუმარი, მეგობარი

⁶⁰ palāšu (a-u) - გახვრეტა; ნახვრეტი, სორო; ხვრელი, ხვრელის გაკეთება

⁶¹ ოთშპაკ - ქალაქ ეშნუნას მფარველი ღვთაება იყო, რომელმაც შეცვალა ღვთაება ნინაზუ

ჩამიდენია⁶² თაღლითობა ან ბოროტმოქმედება⁶³ - (ასე) უნდა უთხრას ყველაფერი და არ ექნება⁶⁴ (მოთხოვნა).

38. (A iii 23-25, B 7-9)

თუკი ამხანაგობაში⁶⁵ ვინმეს სურს გაყიდოს თავისი წილი ვერცხლად, ხოლო მის ძმას (პარტნიორს) სურს ყიდვა, (მაშინ) მან უნდა გადაიხადოს საშუალო⁶⁶ (ფასი).

39. (A iii 25-27, B iii 10-11)

თუკი მეთემე დაუძღურდა და გაყიდა თავისი სახლი ვერცხლად, (მაშინ) როცა მყიდველი (გაყიდის), სახლის (ყოფილ) მფლობელს შეუძლია (ის) გამოისყიდოს.

40. (A iii 28-29, B iii 12-13)

თუკი მეთემე მსახურს, ან მხევალს, ხარს ან სხვა რაიმეს იყიდის, მაგრამ გამყიდველის ვინაობას ვერ ადგენს, ის არის ქურდი.

41. (A iii 30-31, B iii 14-16)

თუკი უცხოელს⁶⁷, ახლობელს ან მცოდნეს⁶⁸ სურს თავისი ლუდის გაყიდვა. დიასახლისი ლუდს არსებული ფასით მიჰყიდის.

42. (A iii 32-34, B iii 17-20)

თუკი მეთემე სხვა მეთემეს ცხვირზე უკბენს და მოაჭრის, (მან დაზარალებულს) 1 მინა ვერცხლი უნდა მიუწონოს; თვალი(სთვის) - 1 მინა; კბილი(სთვის) - 1/2 მინა; ყური(სთვის) - 1/2 მინა; ლოყაზე დარტყმისთვის 10 სიკლი ვერცხლი უნდა მიუწონოს.

43. (A iii 32-34, B iii 17-20)

თუკი მეთემე სხვა მეთემეს თითს მოაჭრის, (მან დაზარალებულს) 1/3 მინა ვერცხლი უნდა მიუწონოს.

44. (A iii 36-37, B iii 23- 24, C 1-2)

თუკი მეთემე მეთემეს ქუჩაში დაარტყამს(?) და ხელს მოტეხს, (მან დაზარალებულს) 1/2 მინა ვერცხლი უნდა მიუწონოს.

45. (A iii 38, B iii 24, C 3-4)

⁶² epēšu (īpuš) - გაკეთება, ქმნა

⁶³ sarāru - მოტყუება. sarru, sartu, surtu - ცბიერი, ცრუ, მატყუარა, მცდარი, არასწორი, ტყუილი; ცრუპენტელა, დამნაშავე

⁶⁴ išū - ქონა, ყოლა; საქმეში მოთხოვნის ქონა

⁶⁵ atḫūtu(m) - ამხანაგობა, პარტნიორობა

⁶⁶ qabla - შუა(ში), აქ: საშუალო

⁶⁷ ubāru(m) - უცხოელი

⁶⁸ mūdū - მცოდნე, სწავლული

თუკი (მეთემე მეთემეს) ფეხს მოტეხს, (მან დაზარალებულს) $\frac{1}{2}$ მინა ვერცხლი უნდა მიუწონოს.

46. (A iii 39-40, C 5-6)

თუკი მეთემე მეთემეს დაარტყამს და ლავიწს⁶⁹ მოტეხს, (მან დაზარალებულს) $\frac{1}{3}$ მინა ვერცხლი უნდა მიუწონოს.

47. (A iii 40-41. C 7-8)

თუკი მეთემე მოკლავს⁷⁰ მეთემეს კამათში, 10 შიკლი ვერცხლი უნდა მიუწონოს.

47A. (C 9-11)

თუკი მეთემე ჩხუბში⁷¹ თავისუფალი წრის წევრს (კაცს) მოკლავს, (მან დაზარალებულს) $\frac{2}{3}$ მინა ვერცხლი უნდა მიუწონოს.

48. (A iii 40-41. C 7-8)

და საქმეს, რომელიც გულისხმობს ვერცხლის ჯარიმას $\frac{1}{3}$ მინადან 1 მინამდე სასამართლო ადგენს, სისხლის სამართლის საქმეს⁷² კი - მეფე.

49. (B iv 4-5)

თუკი მეთემეს მოპარულ⁷³ მსახურთან ან მოპარულ მხევალთან (ერთად) დაიჭერენ, (მაშინ) მსახურისთვის-მსახური, მხევლისთვის-მხევალი უნდა მიიყვანოს.

50. (A iv 1-7. B iv 6-10)

თუკი ოლქის მმართველი,⁷⁴ არხის⁷⁵ ზედამხედველი,⁷⁶ ან რომელიმე ადმინისტრაციული თანამდებობის პირი⁷⁷ დაიჭერს გაქცეულ მსახურს, გაქცეულ მხევალს, გაქცეულ ხარს ან გაქცეულ ვირს, რომელიც ეკუთვნის სასახლეს ან გლეხს, და არ მიიყვანს ქალაქ ეშნუნაში, არამედ დააკავებს თავის სახლში და ერთ თვეზე მეტი გავა, სასახლე მას ქურდობის ბრალდებას წაუყენებს.

51. (A iv 7-9, B iv 11-13)

⁶⁹ kerru(m) - კისრის არე, ლავიწის ძვალი

⁷⁰ šigištum - მოკვლა, ხოცვა.

⁷¹ risbatu(m) - ჩხუბი, კინკლაობა

⁷² სიტყვ. სიცოცხლის საქმე

⁷³ šarāqu (i/i) - მოპარვა

⁷⁴ šakkanakku - სახელმწიფოს ან მთავრობის მეთაურის წარმომადგენელი ქვეყნის ნაწილში, ოლქის/პროვინციის გამგებელი/მმართველი, მთავარი, სამხედრო გუბერნატორი, გენერალი

⁷⁵ nāru - მდინარე, არხი, სრუტე

⁷⁶ šāpiru - ზედამხედველი; მზრდანებელი, განკარგულების გამცემი, მმართველი, ხელმძღვანელი

⁷⁷ bēlu - ბატონი, პატრონი; bēl tērtu(m) - დელეგატი, ოფიციალური პირი, ადმინისტრაციული პოსტის/თანამდებობის პირი

ქალაქ ემუნაში მსახური ან მხევალი, (ვინც) სახვევებს,⁷⁸ ხუნდებს,⁷⁹ თავსაბურავს⁸⁰ ატარებს, ქალაქ ემუნას კარიბჭიდან ბატონის ნებართვის გარეშე არ უნდა გავიდეს.

52. (A iv 10-13, B iv 14-16)

მსახურს ან მხევალს, (ვინც) სახვევებს, ხუნდებს, თავსაბურავს ატარებს, შვეა შიკრიკის⁸¹ მიერ დაცულ ქალაქ ემუნას მთავარ კარიბჭეში, ბატონი იცავს.

53. (A iv 13-15, B iv 17-19)

თუკი ხარი მეორე ხარს ურჩოლებს და ამით მოკვდება, ხარის ორმა პატრონმა უნდა გაიყოს ცოცხალი ხარისა და მკვდარი ხარის ლეშის ღირებულება.

54. (A iv 15-18, B iv 20)

თუკი ხარი ირჩოლება⁸² და (ამის შესახებ) უბანი შეატყობინებს მის პატრონს, (მაგრამ ის) ვერ დაიმორჩილებს თავის ხარს, მეთემეს ურჩოლებს და მოკლავს, (მაშინ) ხარის პატრონმა უნდა მიუწონოს 2/3 მინა ვერცხლი.

55. (A iv 18-19)

თუკი ის (ხარი) ურჩოლებს მონას და ამით მოკვდება, (მაშინ) მან (ხარის პატრონმა) უნდა მიუწონოს 15 შიკლი ვერცხლი.

56. (A iv 20-23)

თუკი ძალლი ავია და (ამის შესახებ) უბანი შეატყობინებს მის პატრონს, (მაგრამ ის) ვერ დაიმორჩილებს თავის ძალლს, მეთემეს უკბენს და მოკლავს, (მაშინ) ძაღლის პატრონმა უნდა მიუწონოს 2/3 მინა ვერცხლი.

57. (A iv 23-24)

თუკი ის (ძალლი) უკბენს მსახურს და ამით მოკვდება, (მაშინ) მან (ძაღლის პატრონმა) უნდა მიუწონოს 15 შიკლი ვერცხლი.

58. (A iv 25-28)

თუკი კედელი ინგრევა და (ამის შესახებ) უბანი შეატყობინებს კედლის მფლობელს, მაგრამ ის არ გაამაგრებს თავის კედელს, ჩამოიშლება და ამის გამო თავისუფალი წრის წევრი (კაცი)

⁷⁸ kannu(m) - სახვევი

⁷⁹ maškanu(m) - ხუნდი, ბორკილი, ჯაჭვი

⁸⁰ abbutu(m) - თავსაბურავი (მსახურის, მონის)

⁸¹ māš šipri - შიკრიკი, მაცნე, კურიერი

⁸² nakāpu(m) - დაჯახება, შეჯახება; შინაური ცხოველის მიერ რქენა, რჩოლვა, თავით/შუბლით შეჯახება/შეტაკება. nakkaptu - შუბლი; nakkāpū - დაჯახებული

მოკვდება - ეს სისხლის სამართლის საქმეა და (გადაწყვეტილება მიიღება) სამეფო ბრძანებულებით.⁸³

59. (A iv 29-33)

თუკი მეთემეს შეეძინა ვაჟიშვილები, მაგრამ გაშორდება ცოლს და შემდეგ სხვაზე დაქორწინდება, (მაშინ) მას უნდა ჩამოერთვას სახლი და ყველაფერი რაც აქვს და ამის შემდეგ ის უნდა წავიდეს ვინც [...] სახლი [...]⁸⁴

60. (A iv 33-37)

თუკი მცველი⁸⁵ დაუდევრად იცავს სახლს, მძარცველი⁸⁶ სახლს გატეხს⁸⁷, მოკლავს გატეხილი სახლის მცველს [...], (მძარცველს დანაშაულის ადგილზე) გატეხილი სახლის წინ საფლავის გარეშე დამარხავენ.⁸⁸

დამოწმებული წყაროები და ლიტერატურა

დამბაშიძე, მ. (2017). აქადური ენის სასწავლო ლექსიკონი. ასირიოლოგთა, ბიბლიესტთა და კავკასიოლოგთა საზოგადოების წიგნები, 12. აკადემიური წიგნი.

ტატიშვილი, ი. (2017). ქართულ-ხეთური ლექსიკონი. „ლოგოსი“. თბილისი.

ტატიშვილი, ი. (2013). ხეთურ-ქართული ლექსიკონი. ნაკვეთი 9: შუმეროგრამები. „ლოგოსი“. თბილისი.

Липин, Л. А. (1954). Древнейшие законы Месопотамии. Палестинский сборник, выпуск 1 (63).

Black, J., George, ., Postgate, N., (2000). A Concise Dictionary of Akkadian. 2nd (corrected) printing. Harrassowitz Verlag, Wiesbaden

Eichler, B.L. (1987). Literary Structure in the Laws of Eshnunna, in Language, Literature and History.

Finkelstein, J.J. (1970). On Some Recent Studies in Cuneiform Law, JAOS (Journal of the American Oriental Society) 90.

Foxvog, D.A. (2010). Elementary Sumerian Glossary. Guerneville, California USA.

⁸³ šimdatu, šimdu, šimittu, šindu - სამეფო ბრძანებულება; დადგენილება, განსაკუთრებული სამეფო ინსტრუქცია (აგრეთვე šimdat šarri)

⁸⁴ აქ ტექსტი ფრაგმენტულია და შინაარსის გაგება/ დაზუსტება რთულია

⁸⁵ maššaru - მცველი

⁸⁶ pallišu(m) - მძარცველი, სახლის დამყაჩაღებელი

⁸⁷ palasu(m) - „გატეხვა“ კედელი, სახლის; გახვრეტა, გაბურთღვა, ხვრელის გაყვანა სახლში

⁸⁸ qebru(m) - დაკრძალული, დასაფლავებული, დამარხული.

- Goetze A., (1951-1952). The Laws of Eshnunna. The Annual of the American Schools of Oriental Research Vol. 31. The American Society of Overseas Research.
- Halloran, J.A. (1999). Sumerian Lexicon. Version 3.0. Last revised August 11, 1999 Home page for the Sumerian lexicon: <http://www.sumerian.org>
- Landsberger, B. (1968). Neue Lesungen und Deutungen im Gesetzbuch von Eshnunna), " Symbo/ae Juridicae et Historicae Martino David Dedicatae, Leiden, Brill, Vol. 2.
- Rosen, B., L., (1977). Some Notes on Eshnunna Laws 20 and 21 and a Legal Reform in the Laws of Hammurapi. RA 71.
- Roth, M.T. (1997). Law Collections from Mesopotamia and Asia Minor. V 6 (2).
- Schramm, W. (2010). Akkadische Logogramme. Göttinger Beiträge zum Alten Orient, Band 5. Universitätsverlag Göttingen.
- Speiser, E.A. (1963). Cuneiform Law and the History of Civilization, 107 Proceedings of the American Philosophical Society 536 (1963)
- Szlechter, E. (1954). Les lois d'Eshnunna, Paris.
- Yaron R. (1988). The laws of Eshnunna. Second Revised Edition. Jerusalem-leiden.
- Yaron, R. (1969). The Laws of Eshnunna. Jerusalem: Magnes Press.
- RIA - Reallexikon der Assyriologie und Vorderasiatischen Archäologie. (1987-1990). Masse und Gewichte. Band 7. Walter de Gruyter . Berlin . New York. 457-529.
- <http://psd.museum.upenn.edu/nepd-frame.html>

REFERENCES

- ghambashidze, m. (2017). akaduri enis sasts'avlo leksik'oni. asiriologta, bibleist'ta da k'avk'asiologta sazogadoebis ts'ignebi, 12. ak'ademiuri ts'igni. [Gambashidze, M., (2017). Study dictionary of the Akkadian language. Books of the Society of Assyriologists, Biblists and Caucasologists, 12. Academic book.]
- t'at'ishvili, i. (2017). kartul-kheturi leksik'oni. „logosi“. tbilisi. [Tatishvili, I., (2017). Georgian-Hittite dictionary. "Logos". Tbilisi.]
- t'at'ishvili, i. (2013). khetur-kartuli leksik'oni. nak'veti 9: shumerogramebi. „logosi“. tbilisi. [Tatishvili, I., (2013). Hittite-Georgian dictionary. Plot 9: Sumerograms. "Logos". Tbilisi.]
- Lipin, L. A. (1954). Drevnejshie zakony Mesopotamii. Palestinskij sbornik, vypusk 1 (63). [Lipin, L. A., (1954). The most ancient laws of Mesopotamia. Palestine Collection, Issue 1 (63).]

- Black, J., George, ., Postgate, N. (2000). A Concise Dictionary of Akkadian. 2nd (corrected) printing. Harrassowitz Verlag, Wiesbaden
- Eichler, B.L. (1987). Literary Structure in the Laws of Eshnunna, in Language, Literature and History.
- Finkelstein, J.J. (1970). On Some Recent Studies in Cuneiform Law, JAOS (Journal of the American Oriental Society) 90.
- Foxvog, D.A. (2010). Elementary Sumerian Glossary. Guerneville, California USA.
- Goetze A. (1951-1952). The Laws of Eshnunna. The Annual of the American Schools of Oriental Research Vol. 31. The American Society of Overseas Research.
- Halloran, J.A. (1999). Sumerian Lexicon. Version 3.0. Last revised August 11, 1999 Home page for the Sumerian lexicon: <http://www.sumerian.org>
- Landsberger, B. (1968). Neue Lesungen und Deutungen im Gesetzbuch von Eshnunna), " Symbo/ae Juridicae et Historicae Martino David Dedicatae, Leiden, Brill, Vol. 2.
- Rosen, B., L. (1977). Some Notes on Eshnunna Laws 20 and 21 and a Legal Reform in the Laws of Hammurapi. RA 71.
- Roth, M.T. (1997). Law Collections from Mesopotamia and Asia Minor. V 6 (2).
- Schramm, W. (2010). Akkadische Logogramme. Göttinger Beiträge zum Alten Orient, Band 5. Universitätsverlag Göttingen.
- Speiser, E.A. (1963). Cuneiform Law and the History of Civilization, 107 Proceedings of the American Philosophical Society 536 (1963)
- Szlechter, E. (1954). Les lois d'Eshnunna, Paris.
- Yaron R. (1988). The laws of Eshnunna. Second Revised Edition. Jerusalem-leiden.
- Yaron, R. (1969). The Laws of Eshnunna. Jerusalem: Magnes Press.
- RIA - Reallexikon der Assyriologie und Vorderasiatischen Archäologie. (1987-1990). Masse und Gewichte. Band 7. Walter de Gruyter . Berlin . New York. 457-529.
- <http://psd.museum.upenn.edu/nepsd-frame.html>